

Bevarandeplan för Natura 2000-området Gärdefjärden

Foto: Lars Lindh

Fastställd av Länsstyrelsen: 2016-12-12

Namn och områdeskod: Gärdefjärden, SE0810455

Kommun: Skellefteå

Skyddsstatus: Natura 2000: Särskilt bevarandeområde (SAC), särskilt skyddsområde (SPA)

Övrigt skydd: Naturreservat

Markägare: Naturvårdsverket samt privata

Förvaltare: Länsstyrelsen Västerbotten

Area: 362,1 ha

Natura 2000

Natura 2000 är EU:s nätverk av värdefulla naturområden med arter eller naturtyper som är särskilt skyddsvärda ur ett europeiskt perspektiv. I Sverige har vi ca 4 000 Natura 2000-områden varav ca 250 finns i Västerbottens län. För varje område finns naturtyper och/eller arter utpekade. Syftet med Natura 2000-området är att bidra till att de för området utpekade naturtyperna och arterna har gynnsam bevarandestatus i Sverige och EU, vilket innebär att de utpekade arternas och naturtypernas utbredningsområde, areal, populationsutveckling och andra kvaliteter finns och kan bevaras.

Bevarandeplan

För varje Natura 2000-område finns en bevarandeplan upprättad. Här beskrivs de utpekade naturtyperna och arterna, deras bevarandetilstånd i det specifika området, samt vilka bevarandemål som har satts upp för dem. Om åtgärder och skötsel krävs för att uppnå målen beskrivs de också. Bevarandeplanen fastställs av Länsstyrelsen.

Bevarandeplanen ska fungera som vägledning och stöd om någon form av exploatering blir aktuell. De naturvärden som finns i respektive Natura 2000-område får inte påverkas negativt och därför krävs tillstånd för verksamheter eller åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka bevarandevärdena i ett Natura 2000-område. Det gäller även åtgärder utanför Natura 2000-området om de riskerar att påverka områdets bevarandevärden. Detta regleras i miljöbalken 7 kap 28-29§§. Då det kan vara svårt att avgöra vilka åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka naturvärden behöver man samråda med Länsstyrelsens miljöenhet före genomförandet. Vid skogsbruksåtgärder hålls samråd med Skogsstyrelsen.

Utpekade naturtyper enligt Art- och habitatdirektivet

3150 Naturligt näringsrika sjöar	94 ha
6410 Fuktängar	138 ha

Utpekade arter enligt Fågeldirektivet

A007 Svarthakedopping
A038 Sångsvan
A039 Sädgås
A072 Havsörn
A081 Brun kärrhök
A082 Blå kärrhök
A094 Fiskgjuse
A104 Järpe
A127 Trana
A140 Ljungpipare
A151 Brushane
A166 Grönbena
A193 Fisktärna
A194 Silvertärna
A379 Ortolansparv
A409 Orre

Beskrivning av området

Gärdefjärden ligger i direkt anslutning till Lövångers samhälle i Skellefteå kommun. Området utgörs huvudsakligen av åkermark, skogsmark, strandängar och öppet vatten. I söder gränsar det mot Lövångers samhälle och den gamla kyrkstaden. I väster löper den vältrafikerade E4:an mellan länets två större kuststäder Umeå och Skellefteå. Landsvägen till byn Gärde korsar området.

Landhöjningen har under årens lopp snört av den ursprungliga havsviken från Bottenviken. Vattenytan ligger nu cirka fyra meter över havsnivån. Mångbyån utgör det viktigaste tillflödet i nordväst och utflödet i söder går via den grävda kanalen Strömmen vidare till Avafjärden vilken har en smal förbindelse med havet.

Gärdefjärden har sänkts flera gånger för utvinning av ny åkermark. Första gången var på 1850-talet. Den andra gången, 1931, sänktes sjön med nio decimeter vilket resulterade i 357 hektar ny åkermark men även fiskdöd då giftiga metaller lakades ur de torrlagda sura sulfidrika jordarna. Större delen av strandängarna är som regel fuktiga året om men de högre liggande partierna närmare åkermarkerna översvämmas endast under högvattenperioder vår och höst.

Gärdefjärden är en av Västerbottens värdefullaste rast- och häcklokaler för våtmarksfåglar. På våren stannar mängder av flyttfåglar vid fjärden på färden norrut. Åkrarna, strandängarna och sjön erbjuder föda dagtid för bland annat sångsvanar, gäss, tranor, vadare samt sim- och dykänder och de öppna vattenytorna ger trygghet under nattvilan.

Ca 20 våtmarksarter häckar här; främst änder som gräsand, knipa, kricka och vigg men även arter som sångsvan, dvärgmå, svarthakedopping, gråhakedopping, årta och skedand har häckat. Fram till mitten av 1990-talet utgjorde Gärdefjärden länets viktigaste häckplats för brunand. På strandängarna häckar bland andra tofsvipa, storspov, grönbena, enkelbeckasin, trana och gulärta.

I jordbrukslandskapet häckar arter som tofsvipa, storspov och sånglärka. Törnskata, hämpling och ortolansparv har påträffats under omständigheter som kan tyda på häckning. I de lövrika skogarna häckar bland annat mindre hackspett, rosenfink, mindre flugsnappare och järpe. Ett flertal arter av rovfåglar och ugglor påträffas regelbundet. Blå kärrhök och jorduggla ses under flyttider. Brun kärrhök och fiskgjuse ses regelbundet över fjärden; den förstnämnda häckar troligen i området de flesta år, medan fiskgjusen häckar i omgivningen och födosöker i reservatet.

Gärdefjärden omges av blöta och frodiga sumpkärr och strandängar. Dessa domineras ofta helt av norrlandsstarr, med inslag av trådstarr, blåtåtel, kråklöver och sjöfräken. Strandängarna håller till stor del på att förbuskas och växa igen med viden och gråal och upp mot åkerkanterna skog. Markvegetationen i skogsbårderna domineras ofta av brunrör med inslag av andra gräs och högrörter som älgört, vänderot och strätta. Stora delar av vattenytan runt Gärdefjärden täcks av tät bestånd med sjösäv. Fläckvis förekommer även några små ruggar av bladvass framförallt i de södra delarna av fjärden. I Åviken växer främst norrlandstarr. Övriga, öppna vattenytor uppvisar riklig vattenvegetation av bland annat gul näckros, stor igelknopp samt olika natearter.

Stora områden med ung, glasbjörksdominerad skog finns på övergiven odlingsmark, bland annat på Oxholmen - Rörnäset och intill Långängarna i väst samt runt Åviken. De äldsta och mest orörda björkskogarna återfinns på Oxholmen - Rörnäset. Där finns gott om grövre glasbjörkar och allmänt med döda och döende träd. På Långören består skogarna i huvudsak av yngre tallskogar med inslag av frodiga lövblandskogar och en del lövrika gransumpskogar närmast vattnet. Söder om Gärdefjärden ligger en höglänt udde med näringsrik löv- och barrblandskog och fina hållmarker. De barrskogsdominerade delarna av skogen har luckig och skiktad prägel med inslag av många grova och frodvuxna träd. De lövdominerade delarna av skogen ligger på uddens västra sida och består av relativt unga asp och sälgdominerade bestånd med rik högrörtsvegetation på f.d. kulturmark.

Bevarandesyfte

Det överordnande bevarandesyftet för Natura 2000-nätverket är att bidra till bevarandet av biologisk mångfald genom att bibehålla eller återskapa gynnsam bevarandestatus för de naturtyper och arter som omfattas av EUs Fågeldirektiv eller Art- och habitatdirektiv. För det enskilda Natura 2000-området är

det överordnade syftet att bevara eller återställa ett gynnsamt tillstånd för de naturtyper eller arter som utgjort grund för utpekandet av området.

Prioriterade bevarandevärden

De naturligt näringsrika sjöarna, fuktängarna samt de rastande och häckande fåglarna.

Motivering

De långgrunda och näringsrika vattnen, närheten till havet, de frodiga strandängarna och det aktivt och varierat brukade åkerlandskapet gör Gärdefjärden till en av Västerbottens värdefullaste rast- och häcklokaler för våtmarksfåglar.

Prioriterade åtgärder

Bete på våtmark och i skogsmark. Avverkning och fräsning av träd och buskar för att återskapa öppna strandängar. En ny skötselplan håller på att tas fram för området. I den kommer även en del skötselåtgärder som inte berör utpekade naturtyper att beskrivas, bl.a. slåtter av ängen vid soldattorpet.

Beskrivning av utpekade naturtyper

3150 Naturligt näringsrika sjöar

Naturligt eutrofa sjöar och småvatten med hög biologisk produktion. Artrikedomen är hög och består av näringskrävande växt och djursamhällen. Gärdefjärdens vatten är utpekad som naturtyp.

Bevarandetillstånd idag

Gärdefjärdens ekologiska vattenstatus bedöms enligt Vattenmyndigheten vara hög. Däremot uppnås inte god kemisk status p.g.a. överskridet gränsvärde för kvicksilver. Kvicksilver och PBDE överstiger idag EU:s gränsvärden i alla Sveriges ytvattenförekomster.

Bevarandemål

Naturtypen ska ha en god vattenkvalitet och belastningen av övergödande, försurande och grumlande ämnen ska vara försumbar. Hydrologin ska vara naturlig, med fluktuationer i vattenstånd, och inte vara påverkad av sänkning eller reglering. Vegetationen ska vara varierad, och artsammansättningen ska inte påverkas av främmande arter. Vegetation bestående av fräken, starr, säv och bladvass ska förekomma mosaikartat i kombination med öppna vattenspeglar. Arealen ska inte minska.

6410 Fuktängar

Fuktängar nedanför trädgränsen. Örtrikedomen gör dem viktiga för många insekter, inte minst fjärilar och bin. De har också stor betydelse för fågellivet. Längs stränderna i området finns fuktängar som översvämmas då vattenståndet i sjön är högt.

Bevarandetillstånd idag

Bedöms vara ogynnsamt. Naturtypen Ängarna är ohävdade sedan lång tid tillbaka. Restaureringar och återupptaget bete är planerat för området och kommer att beskrivas i den skötselplan som håller på att tas fram.

Bevarandemål

Naturtypen ska ha en naturlig hydrologi och bestå av fuktig mark. De betade delarna ska vara helt öppna och fria från vedartad vegetation, undantaget i samlingsfällor för betesdjur. Vegetationshöjden ska vara varierad liksom strukturen på strandzonerna där det ska finnas jordblottor samt många grunda små vattensamlingar skapade av klövtramp. Markerna ska även vara varierade i struktur och fuktighet för att gynna våtmarksfåglarnas födotillgång på insekter och frön. Marken ska inte vara gödningspåverkad annat än från betande djur. Naturtypen ska vara påverkad av hävd och hävdgynnade arter ska finnas. Arealen ska inte minska.

Beskrivning av utpekade fågelarter

Rastande arter

Följande utpekade arter använder området som rastlokal någon gång under året, främst under våren: sädgås, blå kärrhök, sångsvan, havsörn, brushane, ljungpipare, silvertärna och orre. Samtliga arter förutom orren är utpräglade flyttfåglar. Orren kan finnas i området året runt, men främst under vinterhalvåret då den till stor del lever på björknopp. Havsörnen finns framförallt i området på hösten innan isen lägger sig.

Bevarandetillstånd idag

Bedöms vara gynnsamt. Området är en av Västerbottens värdefullaste rast- och häcklokaler för våtmarksfåglar. Arterna vistas dock bara i området under en kortare tid, och faktorer på häck- och övervintringsplatser påverkar också populationerna. Sädgåsen har minskat kraftigt som häckfågel i landet under de senaste 100 åren. Antalet rastande sädgäss har dock ökat. Även den blå kärrhöken har minskat, framförallt sedan 1980-talet. Sångsvan och havsörn är arter som ökat i landet på senare år.

Bevarandemål

Området ska utgöra goda livsmiljöer för rastande fågelarter. Flera av arterna kräver stora, öppna ytor på rastplatserna, och det är därför viktigt att öppen mark hålls fortsatt öppen och att igenväxning inte förekommer. Strandängarna ska även fortsättningsvis tidvis översvämmas för att skapa fuktiga och blöta miljöer med hög insektsproduktion där fåglarna, främst vadarna, kan födosöka. Vattnet ska ha en hög produktion av fisk där silvertärnan och havsörnen kan fiska. Störningen från människor och hundar ska vara försumbar under flyttperioder på vår och höst. Ute på vattnet ska gäss och svanar kunna övernatta ostört.

Häckande arter

Följande utpekade arter häckar i området: brun kärrhök, järpe, ortolansparv, trana, svarthakedopping, fisktärna, fiskgjuse och grönbena. Flertalet arter är flyttfåglar. Endast järpen kan förväntas finnas i området året runt.

Bevarandetillstånd idag

Bedöms vara gynnsamt för flertalet arter. Området är dock så litet att det knappast kan hysa egna populationer, och endast något eller några par av varje utpekade art häckar i området varje år. De utpekade arter som häckar i området nyttjar i någon grad omgivningarna kring själva Natura 2000-området. Fiskgjusen häckar troligen utanför området och använder Gärdefjärden som födosöksområde.

Ortolansparven får anses ha en ogynnsam bevarandestatus. Den är troligen inte en årlig häckfågel i området och har minskat drastiskt i hela Västerbotten och Sverige under senare tid.

Svarthakedoppingen har tidigare häckat med 1-2 par men är numer borta som häckfågel och får därför anses ha ett gynnsamt bevarandetillstånd i området.

Bevarandemål

Områdets populationer av utpekade arter ska vara livskraftiga och inte minska i antal eller utbredning. De flesta utpekade arter är beroende av att området behåller sin öppna karaktär. Den bruna kärrhöken, grönbena, ortolansparven och tranan har sina viktigaste födosöksområden i de öppna markerna. Ortolansparven kräver även någon typ av markstörning som skapar blottad mark.

Kontaktzonen mellan vatten och land är mycket viktig. Strandängarna ska tidvis översvämmas och erbjuda goda häcknings- och födosöksområden för fåglarna. Produktionen av fisk och insekter ska vara hög.

Järpen är den enda typiska skogsarten som pekats ut. Skog med tät undervegetation och stort inslag av löv, utan påverkan av röjning och gallring, ska finnas rikligt för järpens skull.

Störningen från människor och hundar ska vara försumbar under häckningssäsongen.

Hotbild

Igenväxning och utebliven eller felaktig hävd utgör det största hotet mot området. Områdets öppenhet är en förutsättning för fåglarna som häckar och rastar här. Eventuell uppodling och gödning av fuktängarna skulle hota dess värden som rast- och häckningslokaler för fåglar. Fortsatt bruk av åkermarkerna är dock viktigt och positivt för framförallt rastande fåglar.

Miljögifterna kvicksilver och polybromerade difenyletrar (PBDE) utgör hot mot områdets växt- och djurliv. Särskilt känsliga är arter högre upp i näringskedjan, inte minst havsörnen. Kviksilver och PBDE överstiger idag EU:s gränsvärden i alla Sveriges ytvattenförekomster. Vattenmyndigheten bedömer det idag (2016) vara tekniskt omöjligt att sänka halterna under gränsvärdena eftersom problemet främst orsakas av långväga, luftburna föroreningar.

Störning från människor och hundar, främst under våren, kan utgöra ett hot mot de utpekade fågelarterna. Främmande arter utgör hot mot den naturliga artsammansättningen och konkurrensen dem emellan. Mink utgör ett hot mot häckande fåglar.

Klimatförändringar riskerar på sikt att påverka nederbörd och temperatur så mycket att vissa arter, artgrupper eller hela system minskar eller försvinner. Uteblivna, glesa eller oregelbundna gnagartoppår är ett hot mot kärrhökarna.

Fysisk påverkan av strand- och vattenmiljöerna, såsom muddring och bryggor, kan påverka de naturliga processerna i fjärden. Eventuell vattenreglering skulle hota den så viktiga översvämningssystemet. Planerad verksamhet som kan påverka en Natura 2000-klassad naturtyp eller utpekade arter negativt ska alltid föregås av en tillståndsprövning.

Nämnda verksamheter kan utgöra hot även om de bedrivs utanför områdets gränser.

Bevarandeåtgärder

Skyddsåtgärder

Gärdefjärden är ett Natura 2000-område och har det skydd enligt miljöbalken som gäller samtliga Natura 2000-områden i landet. Alla verksamheter och åtgärder, innanför och utanför området, som på ett betydande sätt kan påverka Natura 2000-området är tillståndspliktiga enligt 7 kap 28-29 §§ miljöbalken. Området är även skyddat som naturreservat.

Arbete pågår med att stärka skyddet i området och att ta fram ett nytt beslut och en ny skötselplan.

Beträdnadsförbud råder 15 april - 15 aug utom längs särskilt markerade stigar. Under den tiden är det också förbjudet att ha lös hund. Sannolikt kommer datum och zoner för beträdnadsförbudet att justeras när beslutet revideras.

Vid etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering, innanför eller utanför området, kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken krävas med hänsyn till förekomst av bl.a. havsörn.

Samtliga utpekade fågelarter är fredade enligt 3 § i jaktlagen (1987:259). Fredningen gäller också dess ägg och bon. Orre och järpe får jagas på de tider som anges i bilaga 1 till jaktförordningen (1987:905), men är fredade övriga tider på året.

Enligt 4§ Artskyddsförordningen (2007:845) är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

Havsörn, fiskgjuse, sångsvan, sädgås, trana, ljunpipare, brushane, blå kärrhök, brun kärrhök, svarthakedopping, fisktärna och silvertärna är upptagna i Bonnkonventionen för flyttande arter. Fiskgjuse, sångsvan, sädgås, trana, brushane, svarthakedopping och silvertärna är upptagna i AEWÄ (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Skötselåtgärder

Våtmarkerna i Gärdefjärden ska restaureras. Tidigare öppna marker som vuxit igen med buskar och träd ska avverkas, röjas och stubbfräsas. Strandängarna ska efter den inledande restaureringen skötas i första hand med årligt bete, eller i andra hand med slåtter om betesdriften skulle försvåras. Även delar av skogen ska betas. En ny skötselplan håller på att tas fram och den kommer att beskriva skötseln i detalj.

Ytterligare information

På naturvardsverket.se kan du hitta mer information om Natura 2000.

I Naturvårdsverkets kartverktyg [Skyddad natur](#) kan du hitta kartmaterial och fakta om skyddade områden. Man kan ladda ner gränser och naturtypskartor (NNK) för alla eller enstaka områden.

I Skogsstyrelsens kartverktyg [Skogens pärlor](#) kan du bl.a. hitta information om skogar med höga naturvärden.